

AMADA NATURA

In Memoriam Arnau Puig

Quan arribi l'edat de l'oblit més val haver
sembrat el jardí de les lletres.
(*Fedro* 276d)

M'agradaria començar recordant una frase que l'Arnau Puig em deia sovint, sobre tot en la darrera dècada: "noi, no entenc res del que està passant, tot i que estic segur que té una explicació". A mi, em passa el mateix, la dinàmica social, política, científica, tecnològica, filosòfica i artística em té desconcertat, però, malgrat viure en una permanent perplexitat, entomo amb ganes la invitació que Pelle Maha em fa d'afegir-me a aquest número dedicat a la qüestió del col·lapse ecològic global, optant per un discurs de màxims amb els mínims possibles i apel·lant a l'*oblit del Ser* que, al meu entendre, determina, entre altres coses, l'agra relació que tenim amb el medi natural.

En aquests temps d'amplíssims coneixements sobre física, química i biologia, plantejar la qüestió que se'm proposa des d'un punt de vista que no sigui l'estrictament científic és una feina inútil; sembla una *boutade* d'un diletant que el gat pentina. Però jo, ni vull impressionar a ningú ni vull aportar solucions enginyoses a un fet que té a veure amb la física i la química, certament, però també amb l'arrogància d'un mamífer vertebrat que, *Paleoantropologia dixit*, pertany a l'ordre dels primats, a la família dels homínids, al gènere *homo* i a l'espècie *sapiens*, subespècie (aquest som nosaltres) *sapiens sapiens*. Aquest ésser doblement savi disposa, diuen els científics, de l'òrgan més sublim de l'univers: el cervell, que l'ha habilitat, tot just en 200.000 anys, per passar de ser un homínid àgraf a conquerir la lluna, *e la nave va*. Com que la més lleu crítica a l'*statu quo* científic imperant es titlla de "negacionisme", només voldria recordar, si se'm permet, altres definicions de *sapiens*, com aquell *hagîg* del Talmud fa: "la saviesa és un coneixement independent de la matèria", salm, aquest, en flagrant contradicció amb el pensament actual que, per contra, vincula la saviesa a un gran coneixement de la matèria, especialment d'una matèria en concret, o com aquella taoïsta que fa: "(la saviesa és un) quedar-se ingràvid en l'essència d'una intuïció de l'origen".

Destrucció del símbol i negació del Ser

El col·lapse ecològic global és el paradigma d'un devastador oblit que patim com espècie; és l'oblit del Ser el que provoca una cesura abissal en aquesta "modernitat líquida" que ha estat identificada, per la seva manca de qualsevol sentit d'un principi d'ordre superior, com una anomalia en la història coneguda de la humanitat. No és el Ser ontològic (referit al *tò ón* grec) el subjecte de l'oblit –tal i com la filosofia més puntera va argumentar a principis del segle XX-, sinó la total dimensió metafísica del Ser ontològic, la seva gènesi des del No-Ser (*tò me ón*), el que algunes tradicions anomenen "l'ontogènesi de l'immortal".

Quin és el subjecte de l'oblit? La majoria ens hem fet, tard o d'hora, les tres preguntes fonamentals: qui soc?, d'on vinc?, a on vaig? Aquest ternari és, en realitat, una "triunitat" que es pot resumir en una sola pregunta: què és el ser? La pregunta sobre el ser de les coses és en el fons la pregunta sobre el ser de l'ésser humà –és el que realment importa-; per tant, la pregunta completa i que ens interpel·la és: què és l'ésser humà?

Aquesta pregunta, però, té un subjacent, a saber: abans de preguntar-nos pel ser de totes les coses, cal preguntar-nos pel Principi de totes les coses, (Unitat primordial encara no diferenciada), així és, pel Principi del conjunt indefinit de tot allò del qual podem dir que és alguna cosa, des d'una pedra a una idea, des de la quadratura del cercle a un impossible triangle quadrat, el que la tradició filosòfica occidental més arcaica va anomenar *Physis*.

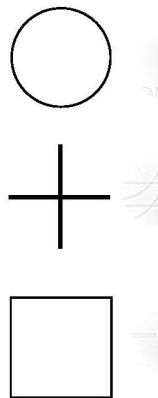
Es pregunta, doncs, sobre el Ser (Unitat primordial encara no diferenciada) com a principi de la *Physis*; aquesta és la qüestió una i única en el fons, de la qual penja la pregunta sobre el ser de l'ésser humà. És l'oblit –que pren la forma d'una negació metafísica, com veure'm més endavant- d'aquest Ser primordial el que provoca la cesura abissal a la que abans em referia; no és l'oblit d'alguna cosa concreta, com si calgués recordar quelcom que ha fugit de la nostra memòria, es tracta de la reminiscència d'una essència original, ingràvida i innascible, prèvia a tota existència individualitzada; aquesta és, en veritat, la resposta final a la interpel·lació *gnóthi seautón* (Conèixer-te a tu mateix), que és la resposta a l'enigma de l'essència de l'ésser humà; en altres paraules, la resposta a què és l'ésser humà no s'obté adquirint un coneixement, sigui científic o filosòfic, que no es tenia, sinó per un acte d'anamnesis, de no oblit de la seva essència primordial, que és una amb la del Ser.

Per tal de no interpretar literalment aquesta idea, interessa fer esment a un fet cabdal: la tradició espiritual i metafísica respon a la pregunta així: no hi ha Ser ni *Physis* objectivable com a tal, només hi ha símbol. El símbol és l'únic que per a nosaltres és intel·ligible i ens obre a intuïcions gnoseològiques impossibles d'assolir per la simple activitat de la raó crítica; la manifestació sencera, la *Physis* en la seva unitat, és un símbol, una forma codificada que s'ha d'interpretar i que es diferencia clarament del signe i de la senyal (és a dir, de la semiòtica) pel seu caràcter esotèric; així entès, el símbol no és poètic ni estètic, no és una convenció, és a dir, no és un contingut de la nostra consciència (no és fenomenològic) sinó que respon a un entramat cosmològic emanat de la realitat mateixa que conforma el nucli sapiencial d'una tradició espiritual i iniciàtica. La qüestió és que quan diem que una cosa o una imatge és "un símbol de..." volem dir que allò ens informa d'un aspecte del Ser a un determinat grau o nivell de la seva extensa realitat: tots els símbols es refereixen al Ser igual que tots els mites són cosmogònics, històries exemplars i paradigmàtiques. Qualsevol símbol és "una forma de dir" Ser o, dit en termes metafísics, el símbol és la forma lògica del Ser (quan dic "lògica" vull dir intel·ligible, que la veiem i és evident al nostre enteniment). Aquesta resposta té un

Per a PELLE MAHA 5 (Barcelona, 2021)
<http://pellemaha.com>

corol·lari senzill que amaga una enorme complexitat (i que ara solament enunciaré): al principi, era el símbol.

Si la pregunta pel Ser era la pregunta per l'ésser humà, vol dir que en veritat ell, l'ésser humà, és el símbol per antonomàsia, de tal forma que la *naturalesa* i la *condició humana* explicita la realitat ontològica i, naturalment metafísica, del Ser. Amb "naturalesa" em refereixo a la seva funció intermediària entre el conegut i el desconegut, entre el cel -les idees- i la terra -les coses-, que li atorga la possibilitat de transcendir la pura existència, i per "condició" vinc a referir-me a la possibilitat d'experimentar aquesta transcendència en virtut de la consciència que té l'ésser humà, única entre les espècies, de ser un ésser conscient. Cal insistir: no és que l'ésser humà sigui un ser simbolitzant, en el sentit que interpreta el món en clau simbòlica o metafòrica o al·legoria, quan no literal, sinó que és l'ésser humà en sí i per sí mateix un **ser** simbòlic. Ell és el símbol, i no n'hi ha cap més. La destrucció del símbol que opera la filosofia i la semiòtica moderna és tant condició prèvia com resultant de l'oblit del Ser.

Però, m'he referit abans a la "gènesi del Ser en el sí del No-Ser" perquè pensar el Ser com a principi de la *Physis* és pensar-lo com a No-Ser. Moltes tradicions es refereixen a aquest No-Ser com l'àmbit de la no-dualitat (s'entén que, en aquests assumptes, expressions com "àmbit" o "el No-Ser és" són absolutament inadequades), majorment les tradicions orientals advaites i shivaïtes; altres, malgrat certa ambigüitat terminològica, l'anomenen U, com tota la tradició neoplatònica, bàsicament Plotí i, amb més radicalitat, Damascius. Com aquestes tradicions metafísiques asseguruen, es tracta d'un "U" inefable, invisible, innominable i indicible, que està més enllà de tot predicat i de tot pensament, del tot el que pugui introduir una dualitat. Aquests neoplatònics, al igual que la tradició taoista, es referien a una ontogènesi, una *causa sui* endògena, de dins cap a fora, del Ser en el sí del No-Ser, un Ser, Principi o Unitat primordial *ut sic* ingràvid i innascible. Recorda aquest "U" neoplatònic al *Deus sive natura* d'Spinoza, que es pot traduir com *Absolut*, o *sigui la natura*, però també *Consciència*, o *sigui, la natura*, i encara, *Tot*, o *sigui, la natura* i, naturalment, *Ser*, o *sigui la natura*; un *Deus* que Spinoza defineix com "una substància que consta d'infinits atributs", una substància, explica, que és "única, infinita i necessària"; única, perquè no n'hi ha una altre, infinita, perquè res la limita i necessària,

perquè existeix *per se*, és a dir, que la substància que postula Spinoza (el Ser) és *causa sui*, però no una causa de sí en sentit literal, com si abans d'existir fos causa de la seva pròpia existència, sinó una causa que té en sí mateix la causa de l'existència, és a dir, que necessàriament existeix perquè la seva essència és la seva existència. Aquest *Deus*, que era el Déu d'Einstein, com ell mateix va assegurar, i malgrat, diu Panikkar, tenir cert aroma panteista -al meu entendre injustificat- vincula la *natura* amb el Ser (*Deus*) de tal forma que l'oblit del segon terme implica el menyspreu del primer. I això és el que està passant: l'ànsia desmesurada i mai satisfeta de l'ego modern, que és el *golem* del *cogito* existencial, no té ni connexió ni especial afecte per la *natura* ni conserva cap sentit que li fes relativitzar la importància que es dona a si mateix justament per la manca de sentit metafísic, per l'oblit del Ser.

El ser esquívol de la modernitat

En què es concreta en època de Fi de cicle l'oblit del Ser? Per respondre a aquesta pregunta, cal fer un brevíssim apunt històric: Aristòtil va pensar el ser com una potència que passa a acte, com un efecte d'una causa prèvia, establint una nova categoria ontològica: la noció d'esdevenir; aquesta, totalment forana a qualsevol sistema de pensament anterior als peripatètics, és la que ha fonamentat el concepte d'evolució i, més recentment, el de progrés, convertit en categoria per la modernitat. Aquesta resposta (a la pregunta, què és el ser?), va ser filosòficament plausible: va quedar clar que la ciència (aquí, la lògica formal) desvelava el ser, arribava a la veritat continguda en les coses o en els fenòmens sota els que es manifesta la realitat. Per altra banda, sota el prisma de la raó, s'entenia molt bé que com que no podem continuar *ad infinitum* cercant les causes de les causes, hi havia d'haver una causa primera i única de la *Physis* que va anomenar *primum movens immobile* ("primer motor immòbil"); aquesta conclusió lògica a la que arriba Aristòtil presenta al Ser com l'ensomni d'una *Physis* sublimada. A partir d'Aristòtil, comptant amb tots els matisos i, sobre tot, amb la proposta fundacional cartesiana, la resposta a la pregunta sobre el Ser que conforma en general la *forma mentis* actual és la elaborada per la fenomenologia i, en la segona meitat del segle XX, pel seu fill progre, l'existencialisme: es tracta de la negació absoluta del Ser i de l'elaboració d'un nou concepte de *ser* com un *ser in acto*, un *work in progress*, itinerant i esquívol que conforma el sentit de la realitat; és a dir, que no hi ha ser, només una història progressiva del que s'ha vingut entenent com a ser (referit a l'*on* grec) o, com deia l'Arnau Puig: "no hi ha essència, només actituds i projectes"; l'essència del ser, diuen, no és més que el que nosaltres atribuïm a la cosa, és una projecció mental absolutament ideal pensada pel subjecte cognoscent per tal que la realitat sembli posseir i contenir l'essència o el ser atribuït.

Vet aquí l'origen de l'oblit: negar un Principi no implicat en la *Physis*, és a dir, negar un Principi absolutament metafísic; en altre paraules, és la pèrdua del sentit d'Unitat primordial d'ordre metafísic el que determina la percepció existencial d'una dualitat irreductible, enrocada en ella mateixa, sigui aquesta una dualitat harmònica o ontològica d'arrel platònica, doncs, és la no-dualitat

Per a PELLE MAHA 5 (Barcelona, 2021)
<http://pellemaha.com>

entre el Ser i el No-Ser, entre el ser i l'existir (o estar), entre el *Deus* i la *natura* la que ens obre a una vivència (valgui l'expressió) completa -hauria de dir *encarnació*- resolta en un reconeixement de la naturalesa limitada (espai-temporal) alhora que il·limitada (divina) de l'ésser existencial humà.

Humus i Homo

Per entendre la relació entre el col·lapse global i l'oblit del Ser (una, com he dit, de les múltiples conseqüències, però l'única que, potser, posa en perill la pervivència de l'espècie i, col·lateralment, la de la biodiversitat) cal considerar també una fase prèvia que ha actuat de detonant i que ens dona la total dimensió de l'oblit: abans ha calgut patir una crisi bionòmica; és, en efecte, la identitat substancial entre *humus* i *homo* la que ha estat d'entrada escindida. En una tessitura vital d'oblit del Ser -d'absència de consciència espiritual-, es prioritza l'acció de la *ratio* sobre l'*humus*, és a dir, sobre la *mater*, amb un vigor predador que impossibilita *de facto* el rescabament del mal causat, i d'això en diem progrés. Hi ha un parentiu radical i singular de procedència llatina entre *humus* i *homo*, llatí arcaic *hemō*, que té el seu origen en les llengües semítiques a través de l'arrel verbal *adam* que significa "terra vermella"; aquesta "terra" no és a una terra qualsevol sinó una argila, perquè les seves qualitats plàstiques li atorguen la capacitat de ser emmotllable, de rebre formes, el que simbòlicament al·ludeix a la "producció" de tots els éssers manifestats, i concretament de l'ésser humà, a partir d'una substància primordial, d'una *materia prima* (diguem-ho així per entendre'ns) original i indiferenciada que amb el concurs de l'esperit es *carnifica*. En aquest cas, l'oblit -que té base cartesiana- es concreta en que *esperit* no es contraposa a *matèria* sinó a *carn*, en el ben entès que *carn* abasta tant el cos físic com els components anímics i mentals, és a dir, inclou totes les facultats cognitives i perceptives de la psique o ànima, de la *ratio*.

El *Et verbum caro factum est*, el "Verb que es fa *carn*", és el Ser *ut sic* ingràvid i innascible que es fa *homo*, és a dir, que es fa símbol, obrint l'ésser humà a la consciència que no és diferent de la natura i a la intel·ligibilitat de sí mateix.

Que així sigui